

Sny Pavla Křivského

Michal Rozhoň

Tento text vznikl trojí cestou. Nejprve to byla příprava na přednášku, ta se posléze proměňovala, jak jsem poslouchal ostatní přednášející a chtěl na ně reagovat, až nakonec s odstupem několika týdnů jsem začal svou přednášku znovu zapisovat. Bude tak zaznamenáno i něco z toho, co jsem plánoval říct, ale nakonec neřekl, ale také se vytratí něco z toho, co jsem bez plánu řekl a něco zde bude možná zcela navíc. A bude to tak trochu osobní výpověď, takže ji nebudu psát v odborném plurálu, jak je zvykem u odborných textů, nebudu se schovávat za nějaké „my“, nikoliv z pýchy, ale že za to беру plně odpovědnost právě já sám.

S Pavlem Křivským jsem se setkal náhodou. Byl to můj první samostatný badatelský úkol a Pavla Křivského jsem si vybral z jediného důvodu – byl označen jako filosof a pro mě je filosofie to vážné a důležité, to, o co ve vzdělání jde. Pavel Křivský mi umožnil být historikem i filosofem zároveň. A to jsem netušil, jak důležité tohle setkání pro mě bude, jak z něj budu růst. Že mě osloví přesně tak, jak promlouval ke svým „žákům“, neboť tak on vystupoval: jako učitel milující své žáky, i proto jsem ho nazval Bolzanem.

Byl mi od počátku něčím velice blízký, v něčem jako bych se v něm viděl. Nemám tu jeho paměť ani nadání na jazyky, v tomto ohledu jsem na protilehlém pahorku, ale asi je to zaujetí pro filosofii, která vychovává, která se žije, nikoliv jen učí na akademické půdě. A uvědomil jsem si, když mluvila paní Jeníková o četbě v Kruhu, že jsme měli oba velice podobné zdroje. K filosofii mě přivedl Platon, v patnácti letech mě doslova omámil, pak tu je Jan Amos Komenský, Karel Čapek, Thakur... veliké postavy mého duchovního života. Obýváme tak s Pavlem Křivským podobný duchovní prostor, díky kterému mě on může učit, aniž bychom se skutečně fyzicky potkali.

Pavel Křivský nebyl vůbec jednoduchou osobností, jistě velice citlivý, vysoce inteligentní, s mimořádnou pamětí a porozuměním pro jazyk, a také pečlivý a dbající na důslednost toho, co říkáme a co děláme. To je ta logika argumentů, ta důslednost sledování pramenů a argumentace, kterou požadoval. Ovšem nebylo to jen zdrojem jeho krásy, ze stejného rostly i jeho kontroverze, střety a konflikty, které vedou k tomu, že jsou tu dnes lidé, kteří ho nesmírně obdivují a pak ti, kteří jej jednoznačně

zatracují. Já se stal sympatizantem Pavla Křivského, zatracovatelé mi jsou protivní, protože pouze zatracují a nehledají nic dobrého, kdežto obdivovatelé se za ty roky dokázali přeci jen oprostít od zbožňování a pohledět na svého učitele jako na člověka. Protože to obdivuhodné na Pavlu Křivském je právě jeho člověčenství, v němž je člověk jak veliký, tak malý. Alespoň pro mě.

Za jeho velikostí i malostí stojí myslím jeho sny. Jestli něčím Pavel Křivský byl, pak to byl velký snílek. Svým snům podléhal a podléhali jim i lidé okolo něj. Byl to přesně takový snový skřítek, který přichází, aby vás omámil.

Na pozadí všech jeho snů byl jeden nosný, hlavní, základní. Byl to sen o lepším světě. Kdy ho začal snít? Snad na gymnáziu, zatím jsem po tom nepátral. Možná jej čerpal již z dětství. Řekl jsem na setkání, že správnější by bylo nazvat ho „sen o světě dobra“, neboť Pavel Křivský věřil, že svět je především dobrý a že toto dobro je třeba v něm probouzet, těžit ho jako se těží uhlí, budovat k němu štolu a to výchovou a vzděláním. Nejsem si tím tak jistý. Jak nad ním přemýšlím, ukazuje se mi Křivského život jako napětí mezi důvěrou a nedůvěrou a nevím, čeho tam bylo skutečně více.

Tento jeho základní sen jsem zachytil ve třech podobách. Ti, co ho znali, by možná našli i další podoby.

První sen o lepším světě se tvaroval podle života klášterní komunity, svět se měl stát lepším tím, že se celý promění v klášter s tím důrazem na duchovnost, společně sdílenou, disciplínu a soustředěné úsilí o dokonalost, o zbožnost. Klášter nebyla pro Křivského cesta jak se uzavřít světu, klášter měl ten svět otevírat. Tady nacházíme Křivského – vychovatele, jak stojí v kroužku posluchačů a promlouvá. Byl to Sokrates, platonik každým coulem. Vedl ke svobodě myšlení, ale občas končil v nesvobodě, jsou o tom svědectví. Platon je otcem totality. Totální dobro, absolutno dobra. Tak jako Sokrates, musel i Křivský proti sobě leckoho popudit, a tak jako každý platonik, byl i on ohrožen inklinací k totalitě.

Jeho odpůrci v souvislosti s tímto obdobím Křivského působení zmiňují případ s ledničkou. Křivský mnich učí novice odříkání a sebekázně, a pak je zastižen, jak se v noci krade k lednici, aby se posilnil. Doufám, doufám, že to tak bylo. Pavel Křivský tu vystupuje jako člověk a člověk má prostě někdy hlad. Je mi sympatický ten Křivský u ledničky, pro tu ledničku mám ho více rád. Dodává totiž Křivského cestě na opravdovosti. I pro něj to bylo úsilí a usilovat znamená i selhávat.

Kdo ví, jaké hluboké pochybnosti Pavel Křivský měl, o sobě, o světě, nebo to bylo přesvědčení, že je třeba udělat něco jiného? Opouští klášter, studuje filosofii, působí jako kněz a jako kněz prožívá druhou světovou válku, na dosah hrůze Lidic a zachraňuje před jejich osudem nedaleký Buštěhrad. Pavel Křivský se ukazuje jako hrdina. Ale byl v tom jistě i strach, co to hrdinství způsobilo, docela obyčejný a lidsky

krásný strach, že by to mohlo smést i jeho. Ale musíme dodat, že strach nijak nesnižuje odvahu jeho činu.

Po válce následuje přemet. Křivský opouští církev a vstupuje do komunistické strany, upadl jako mnoho jiných do klamu marxismu-leninismu, protože neodhalil, že je to jen háv, kterým se zakrývá Stalinova tvář. Je to místo, které by bylo třeba více zkoumat, ale kolik máme pramenů? Pavel Křivský všechno zničil, tak tu máme jen výpovědi pamětníků a ti sami nerozumí a někteří možná sami padli na lep té pasti slov, která byla nachystána. Jsem vzdálen tomu, abych to soudil. Všichni byli tehdy tonoucími a tonoucí se chytají i stébla, třebaže stéblo pevné jen vypadá.

A navíc: Křivský sám byl za svůj omyl vrchovatě potrestán. Proces, který přišel, zinscenovaný, hraný jako většina tehdy, ho uvrhl na třináct let do vězení. Sen se Křivskému zhroutil, ale ne zcela, vyrostl do nové podoby, k níž se upínal, i když je otázka, nakolik jej myslel opravdově. Svědectví o něm nám podává spoluvězeň Křivského František Černý. O čem to spolu snili? O novém světě. Lepší svět měl být vytvořen, založen úplně od znova. V Kanadě měla vzniknout komunita, společenství těch, kteří se vzájemně podílejí na svých životech a přispívají k blahu společenství tím nejlepším, co umí, byl to sen o včelím úlu bez královny. Královnou měla být filosofie, to filosofií Křivský léčil své spoluvězně z beznaděje a prázdnoty, a vzděláním. A léčil tak i sebe.

Pro odpůrce Pavla Křivského je období procesu a věznění důkazem jeho slabosti. Byl to prostě slaboch. Dvakrát se pokusil o sebevraždu, pan Černý to potvrzuje, aniž by to nějak snižovalo velikost jeho učitele. Když jsem na přednášce ukazoval obraz Zdenka Rykra z roku 1940, na kterém je svět jako prázdna krajina, tvrdil jsem, že pro Pavla Křivského nikdy nebyl svět prázdnotou, že jej měl vždycky zaplněný vírou. Když jsem skončil a odjížděl zpět domů, najednou jsem měl dojem, že jsem se mylil. Že právě Pavel Křivský byl člověkem neustále ohroženým nicotou, prázdnotou, člověk balancující na okraji propasti. „Byl klidný, vlídný, měl posmutnělý výraz a nikdy se nesmál,“ tak ho pospal ve své vzpomínce pan Jiří Zajíc. Když jsem s Křivským začínal, měl jsem jen jeho fotografii z maturitního tabla, díval jsem se na ni a říkal jsem si: to byl smutný člověk, vážný a smutný. A z dopisů, které jsem později četl, jsem velice často vyčetl až přílišné přesvědčování o naději, bylo toho tam někdy až přespříliš, přespříliš, kterým se většinou něco zakrývá.

Byl to prostě člověk citlivý a jako každý citlivý člověk byl i velice křehký, figurka, která se snadno rozbije. Ale na druhou stranu, nemůžeme pominout pevné jádro, to, které ho nakonec vždycky drželo při životě. V čem tkvělo tohle jádro? To je další zajímavá otázka, kterou by bylo poučné rozkrýt. Nabízí se Bůh, Bůh, který zůstal přítomen, i když ho Křivský odmítl. Možná. Ale to je má interpretace. Zrcadlím v ní sebe samého.

Křivskému uvězněním nastal konec světa. Soudný den, řekl bych. Svět se tu zhroutil sám do sebe, až zůstalo jen to jádro. Ale z jádra všechno roste, ne z obalu. Je to opět sen, který vytáhne ze semínka stonek.

Sen o novém světě v Kanadě Křivský opustil zároveň s vězením. František Černý to nesl s hořkostí i mnoho let potom. Cítil se zrazený a sám neměl na to jej uskutečnit. Zůstali v kontaktu, ale nebyl to ten samý Křivský jako ve vězení. V Křivském byla nyní jistá rezignace, popřel v sobě filosofa-Sokrata a věnoval se historické a archivní práci. Pilně a pečlivě se probíral archiváliemi, prameny, listinami a využíval k tomu všeho, co uměl a co mu bylo dáno: znalosti jazyků, neuvěřitelné paměti a rozhledu. Jeho sen o lepším světě se ukryl do neustálé práce, do vědeckého přístupu. Filosofii se nevyhnul, ale pojal ji jako historik – když se zabýval Bolzanem nebo Augustinem Smetanou, o němž napsal podrobnou monografii, které ale chybí právě ten živý filosofický vhled. Dospěl nebo rezignoval?

A pak přišel ještě třetí sen. Návrat ke kořenům. Takový se nám představil v muzeu v Chotěboři. Naše muzeum dlouhodobě spolupracovalo s Památkem národního písemnictví, zejména se tu objevuje jméno pana Žantovského, nově je to PhDr. Pavel Křivský, který vnáší do sbírek řád, vytváří soupisy a katalogy (podle nichž dnes již mnoho nenajdeme, protože pořádek u nás nikdy nenastal a když, tak dlouho nevydržel). Nevím, jak to proběhlo. Zda to byla touha vrátit se do rodiště, která dovedla Křivského do našeho muzea, anebo tato práce zde mu dala impulz hledat lepší svět v sepětí s kořeny, s domovem.

Tak se seznámil s naším lidovým historikem a vypravěčem Karlem Janáčkem ze Sobíňova a vytvořilo se mezi nimi velké a dlouhé přátelství. Karel Janáček jako znalec místních poměrů měl nalézt Křivskému chalupu, kde by mohl prožít důchod. Nakonec si psali o krásách domoviny, o pracovních plánech, Pavel Křivský se stal rádcem Janáčkovi v jeho historickém úsilí a pomáhal mu s rodovou kronikou, neboť byli oba rodově spřízněni.

Ale ke stěhování nikdy nedošlo. Po počátečních častějších návštěvách v Sobíňově se cesty z Prahy vytratily, zůstal jen kontakt skrze dopisy a bylo jich velmi mnoho. Udržovaly spojení až do konce Křivského života a protože Karel Janáček byl pečlivý a svědomitý, zachoval nám je všechny včetně přepisů svých dopisů Pavlovi Křivskému. Je jich kolem dvou set a jsou nádherným svědectvím o jednom přátelství, ale také o jednom neuskutečněném snu. A tady se nabízí otázka: snil Křivský o návratu opravdu, nebo to byl jen sen, který měl zůstat právě jen snem, jen jako symbol návratu, který provedeme v sobě, v nitru? Nebo prostě neměl na jeho uskutečnění sílu? A bylo to tak i s ostatními sny? S Kanadou? Kdy opustily Pavla Křivského síly budovat skutečně nový lepší svět a kdy se smířil s tím, který prostě je? Nebo ho nikdy neopustily? Anebo je nikdy opravdu neměl?

Můžeme opět soudit. Na jednu stranu tu máme před sebou muže, v jehož stopách jde již další generace, člověka, který vytyčil cestu. Když se s ním někdo setkal, nezůstal neovlivněn, měl ten dar. Na druhé straně i zklamal, asi, některé jednotlivce a možná i sám sebe. Slaboch, co hodně mluví a málo koná. (Vykonal tolik, je za ním tolik práce, že se zdá být až hříchem něco takového napsat!). Pravdou je, že to nebyl ten typ hrdiny, který až do konce nepromluví. Šel ale opravdově životem, to je ta pravda o Pavlovi Křivském, jeho sen o lepším světě, jeho boj za takový lepší svět, byl boj skutečně bojovaný, byl to souboj s tradicí nesenou stovky let i tím, co přineslo 19. stol., s tou vírou v pokrok a prázdnotou člověka dvou světových válek a totality stalinismu.

U nás v Chotěboři je to postava známá i neznámá. Když jsme o něm udělali v roce 2012 výstavu a malou konferenci, zvedl se zájem – protože o kom se mluví, na tom asi něco bude – zmíněn pak byl při oslavách gymnázia, na vyžádání jsem napsal kapitolu do almanachu a dostal se i do knihy o literárních osobnostech města, knihy nepřiliš povedené, jejíž nedostatky se ukázaly právě na Pavlu Křivském. A ukázalo se i to nebezpečí, na které Křivský jako vědec upozorňoval: když se nezkoumají prameny, když se neověřuje, dochází k osudovým chybám. Vzdělání a poznání není v přejímání, ale v promýšlení a v ověřování. To Křivský uměl. Ti, co napsali kapitolu o něm, se nechali obalamutit jednoduchostí cesty, kterou nabízí Google a zaměnili dva Křivské. Křivský se tak v jejich knize stal autorem dvou původně francouzských historických děl.

Ta kniha je vlastně takovou absurdní existenciální výpovědí o Křivském: poznání tu bylo postaveno na úroveň zobání zrní. Vidím zrno, tak zobnu. A rezignovalo na společný rozměr, na to že vzdělání a poznání je záležitostí komunity. Město v tu chvíli mělo někoho, kdo přeci jen o Křivském něco věděl, stačilo se zeptat. Jenomže tahle spolupráce, které Křivský učil, se pěstuje jen velmi málo. Tím méně, čím méně je vzdělání.

Tolik přibližně k mému připravenému příspěvku.

Nyní jen informativně: jaké je místo Křivského v našem muzeu? Stal se součástí naší historie, když přispěl k bádání v našich sbírkách, v dnes již neexistujícím literárním archivu, sám sebou nás učil bádání a pozměnil tak naši tvář a obohatil také naše sbírky: ve sbírkové knihovně máme nyní malý fond s jeho jménem, v dokumentačním oddělení máme uloženy jeho cenné dopisy s Karlem Janáčkem a pár drobných věcí, materiálů, spíše kopií. Neměli bychom téměř nic, kdyby nebylo těch, kteří se s ním setkávali a udržují na něj živou vzpomínku. Zde je můj velký dík Kružanům.

Jaké máme plány s Pavlem Křivským? „Máme“ je zavádějící. Mám je pouze já, kolegovy plány se Křivského nijak netýkají. V hlavě mám několik menších studií

(Sny Pavla Křivského a Dopisové přátelství s Karlem Janáčkem) a pak projekt, který jsem si nazval „1912“, ve stejné době mě totiž oslovily tři osobnosti, každá jinak reagující na situaci 20. stol.: Pavel Křivský, Jaroslav Tichý a Bohuslav Brouk. Všichni tři se narodili v roce 1912. To je jim společné. Zachytit tak 20. stol. těmito třemi páry očí! Ovšem zda na to budu mít někdy sílu, to nevím.

Mnohem spíše uskutečním pouze vzdělávací projekty: 20. stol. očima Pavla Křivského, jestli na to ovšem budou školy reagovat. Život a dílo Pavla Křivského je totiž bohatou studnicí příběhů a myšlenek, které mohou pomoci pochopit určité období a život v něm.

Nejdříve ale připomeneme Chotěboři našeho Pavla Křivského v dalším čísle Chotěbořského Čmeláka, v muzejním časopise, který vznikl tento rok a je to veliké štěstí a náhoda, že vznikl. Máme jistou existenci na rok 2018. O Pavlovi Křivském budeme psát v dubnovém čísle. Jde o přílohu městského zpravodaje Chotěbořské Echo, takže je možné se k ní dostat přes www.chotebor.cz, ale také přes www stránky našeho muzea.